

Razvoj i tijek turizma Hrvatske od kraja 2. svjetskog rata do 1990. godine

Škara, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:962862>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Studij Kultura i turizam

Matija Škara

**Razvoj i tijek turizma Hrvatske od kraja 2. svjetskog
rata do 1990. godine**

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Studij Kultura i turizam

Razvoj i tijek turizma Hrvatske od kraja 2. svjetskog rata do
1990. godine

Završni rad

Student/ica:
Matija Škara

Mentor/ica:
doc.dr.sc. Igor Kulenović

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Matija Škara**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Razvoj i tijek turizma Hrvatske od kraja 2. svjetskog rata do 1990. godine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 17. rujan 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. SFRJ i političko stanje u Hrvatskoj od kraja 2. Svjetskog rata do 1990. godine.....	3
2.1. Nastanak SFRJ ili „Titove Jugoslavije“	3
2.2. Hrvatska u sustavu SFRJ	6
3. TURIZAM U SOCIJALISTIČKOJ HRVATSKOJ	9
3.1. Počeci razvoja turizma u socijalističkoj Hrvatskoj.....	9
3.1.1. Kreiranje i razvoj turizma u omladinskim i radničkim odmaralištima.....	12
3.1.2. Promjene u turističkom tržištu i razvoj inozemnog turizma u Socijalističkoj republici Hrvatskoj ¹³	
3.2. Turistička ponuda i potražnja u socijalističkoj Hrvatskoj	15
3.2.1. Turistička ponuda u socijalističkoj Hrvatskoj	16
3.2.2. Turistička potražnja u socijalističkoj Hrvatskoj	20
4. ZAKLJUČAK	25
SAŽETAK.....	27
LITERATURA:.....	28
POPIS GRAFOVA:.....	30
POPIS TABLICA:.....	31

1. UVOD

Turizam Jugoslavije ne može se izdvojiti i promatrati zasebno, već se mora shvatiti u kontekstu tadašnjih društvenih, gospodarskih, političkih događanja. Promatranje komunizma iz današnje perspektive državnog ustroja predstavlja poteškoće pri razumijevanju socijalnih odnosa, interesa, motiva, potreba i želja. Socijalistička ideologija bila je utkana u svaki aspekt života, te za mnoge i danas predstavlja utopiju o jedinstvu građana, no povijesni tijek ipak nije mogao izdržati kompleksnosti, različitosti i promijene u socijalističkom sustavu Jugoslavije. Turizam socijalizma kretao se od ideologije do masovnosti. Prvotno pokrenut od strane države kao pravo svakoga radnika uvukao se polagano u svakodnevnicu postajući primarna a ne više sekundarna potreba. Naravno, tijekom svog razvoja, turizam je nailazi na probleme, ponajviše jer radni ljudi nisu naučili odmarati te su to slobodno vrijeme radije iskorištavali na dodatni rad. Pokretanjem radničkih i omladinskih odmarališta trend putovanja se povećava. Nedugo zatim prednosti domaćeg turizma se zaboravljaju i država se okreće inozemnom turizmu. Uočene prednosti dovode do ekspanzije receptivnih kapaciteta, razvijanja manjih lokaliteta, stvaranja imagea destinacije, te svrstavanja Socijalističke Hrvatske kao konkurentne države, s rastućom ponudom i potražnjom, na turističko tržište. Često se prema tom dijelu povijesti odnosi kao „zlatnim dobom“ hrvatskog turizma.

Prvo poglavlje rada, *SFRJ i političko stanje u Hrvatskoj od kraja 2. Svjetskog rata do 1990. godine*, obuhvaća kratki uvid u političko i društveno stanje u Hrvatskoj kao Socijalističke republike u sustavu SFRJ. Nastanak turizma vezan je uz politička pitanja i ideologiju, te je nemoguće započeti opis razvoja turizma kao fenomena bez društvene, političke i ekonomske podloge. Opisivanje SFRJ kao tvorevine zahvatilo bi detaljniju građu, dok rad donosi samo najvažnije događaje potrebne za razumijevanje društvenog okruženja građana koji su uključeni u turizam na prostoru Hrvatske.

Drugo poglavlje, *Turizam u Socijalističkoj Hrvatskoj*, objašnjava državno uplitanje u razvitak turizma, te poticanje tadašnjih građana na iskorištavanje dokolice i usađivanje odmora u radničku svijest naroda. Hrvati u socijalizmu kreću na prve odmore zahvaljujući novim mogućnostima poput plaćenog godišnjeg odmora i dodatnih financijskih sredstava što čini dvije glavne smjernice turističkog putovanja. Razvija se ponuda i potražnja, potiče se rast smještajnih kapaciteta i lokaliteta. U ovom poglavlju objašnjena je transformacija SH kao destinacije odmarališnog turizma do mediteranske destinacije koja generira veliki broj inozemnih gostiju i zauzima svoje mjesto na turističkom tržištu Europe.

Opisane konstatacije pokrijepljene su priloženim grafovima i tablicama kao pokazateljima razvoja turizma u SH. Transformacije turizma u Socijalističkoj Hrvatskoj i problematika koje sa sobom nosi predočene su zahvaljujući velikom broju statističkih podataka, izvadaka, članaka i knjiga datiranih u socijalističko doba, ali i zahvaljujući mnogim djelima nastalima u suvremenom razdoblju čime se potvrđuje zanimanje za društvo i čimbenike razvoja i tijeka turizma socijalističke Hrvatske i danas.

2. SFRJ i političko stanje u Hrvatskoj od kraja 2. Svjetskog rata do 1990. godine

Ideje o zajedničkoj državi svih Slavena sežu daleko u povijest i neizbježno su popraćene mnogim borbama za samostalnost na etničkoj, kulturnoj, jezičnoj i političkoj razini. Povijesne i političke prilike kreiraju prostor u kojem se jugoslavenska ideja oblikuje i integrira na područje Južnih Slavena.

2.1. Nastanak SFRJ ili „Titove Jugoslavije“

Politička previranja i borbe kroz Prvi i Drugi svjetski rat dovode do nove jugoslavenske države. Sastankom ustavotvorne skupštine 29. studenog 1945. godine Jugoslavija je proglašena Federativnom Narodnom Republikom Jugoslavijom koja je objedinjavala šest republika: Srbiju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, Sloveniju te Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu Oblast Kosovo i Metohiju. Nova država svojim Ustavom ostvarila je novo ekonomsko i društveno državno socijalističko uređenje. (Matković, 1998:280)

Vladajuća politička organizacija u FNRJ vladala je centralizirano. Unatoč činjenici da su ostale države bile dio federacije, njihova suverena prava bila su oblikovana u formalnu samostalnost: „Na čelu se nalazio Centralni komitet (CK), koji je prema statutu imao monopol za donošenje najvažnijih odluka. No, stvarno odlučivanje pripadalo je užem tijelu – Politbirou, koji je odlučivao ne samo o partijsko- organizacijskim pitanjima, nego i o vanjskopolitičkim, unutarnjopolitičkim, privrednim, kadrovskim i svim drugim državnim pitanjima.“ (Matković, 1998:281) Jugoslavenska ideologija svojim djelovanjem obećavala je jednakost svim svojim pripadnicima, no ujedno uspostavljala je potpunu kontrolu u sve aspekte društvenog, kulturnog i političkog života. Protivljenje novom sustavu i novim ciljevima komunističke države izazivalo je gorke represivne posljedice.

Nova jednostranačka vlast donosila je mnoge reforme pri kreiranju jedinstvene države. Neke od njih odnosile su se na vlasništvo zemlje, raspodjelu imovine, kolonizaciju, industrijska postrojenja, banke, trgovine, itd. Privatno vlasništvo je nestajalo, a sve snažnija država postajala je vlasnik; „(...) takav brzi tempo iskorjenjivanja privatnog vlasništva i likvidacije građanskih sloboda nije zabilježen ni u jednoj od istočnoeuropskih zemalja u kojima je pod patronatom Sovjetskog Saveza uspostavljena komunistička vlast.“ (Matković, 1998:287)

Akcijama KPJ države članice ostvarivale su svoj transfer u socijalizam kreirajući tako novi društveni poredak lišen autonomije u svim državnim, pravnim, vojnim, političkim, ekonomskim, te društvenim aspektima. Jugoslavija se sve više odmicala od zemalja zapada

optužujući ih za imperijalizam, te je u svom djelovanju naginjala ustrojnom modelu Sovjetskog Saveza. Pod izgovorom unitarizma formirana je diktatura s ciljem „uništenja kapitalističkog sustava izrabljivanja i nacionalnog ugnjetavanja(...)“ (Matković, 1998:282)

Ugovorom o miru s Italijom 10. veljače 1947. godine Jugoslavija širi svoje granice, zaoštava odnose s ratnim saveznicima i priključuje se istočnom bloku. Obnova zemlje nakon rata zahtijevala je obrazovane, poduzetne i stručne ljude koji bi podigli gospodarstvo na veću razinu, no situacija u tadašnjoj Jugoslaviji nije zadovoljavala potrebna mjerila, te se usmjerila na razvitak svih grana industrije kako bi se uklonio uvoz. Zaposlenost u Jugoslaviji se značajno povećala, no kako bi se ispunili planovi bilo je potrebno mnogo financijske potpore pa se za plaće odvajao mali dio nacionalnog dohotka. (Matković, 1998:294)

Mnogi projekti nikada nisu dovršeni i samo su uspomena na vrijeme kada je naporni rad bio slavljen, prisila svakodnevnica, diktatura upakirana u demokraciju, privatno vlasništvo bez imalo samostalnosti, te gospodarstvo i privreda nestručno usmjereni.

Izgradnja skupih industrijskih postrojenja nerijetko je bila u potpunosti neplanirana i gotovo uvijek prelazila financijske mogućnosti države primoravajući državu da troši nedostatne devizne resurse. Utjecaj pretjerane industrijalizacije i zapostavljanje poljoprivrede uzrokovalo je propast mnogih privrednih grana i česte nestašice hrane. (Dobrivojević, 2013:24)

Modernizacija, urbanizacija i industrijalizacija države u realnosti nisu uspješno ispunjavale zacrtane reforme što uviđa i vrh države koji mijenja svoju retoriku i planove za buduće generacije.

Sovjetski model prestao je biti uzor pri kreiranju socijalističke države nakon što je KPJ isključen iz redova Informbiroa koji je predstavljao savjetodavni organ za sve komunističke partije. Komunistički režim okrenuo se radničkom upravljanju privredom Borisa Kidriča: „(...) Narodna skupština 27. lipnja 1950. godine usvojila je zakon o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva.“ (Matković, 1998:307)

Unatoč novom društvenom samoupravljanju država je kontrolirala razvitak. Demografija se mijenjala, a privredni rast bio je poduprt sredstvima ekonomske pomoći SAD-a i zapadne Europe.

Samoupravljanje je postalo osnovica upravljanja društvenim i ekonomskim razvojem usvojeno ustavom 7. travnja 1963. godine, kada dolazi i do promjene imena države u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) s prvim predsjednikom republike; Josipom Brozom Titom. Titovo ime stvaralo poseban kult ličnosti poduprt njegovom osobnošću ali i masovnom promidžbom u svim aspektima života građana Jugoslavije. Titova

Jugoslavija rasla je na popularnosti i postala prepoznata u cijelom svijetu. Prema članku Dražena Nemeta „Povijesni mitovi o Josipu Brozu Titu kao sredstvo manipulacije narodima na prostoru bivše SFRJ“ Tito je predstavljao povijesni mit:

Prvenstveno je to bila Titova sveprisutnost u svim sferama ljudskog života. Posvuda su bile njegove fotografije, a vijesti na radiju i televiziji redovito su počinjale time što je taj dan drug Tito radio. Djeca su bila Titovi pioniri, a kasnije i omladinci. Školski udžbenici bili su duboko ideologizirani i prepuni raznih Titovih dogodovština. (...) Također o njemu su snimani mnogobrojni filmovi, pjevane pjesme o Titu, pisane knjige, izvođeni sletovi, podizani mnogobrojni spomenici, imenovani trgovi, ulice i gradovi po njemu. (...) Primjerice, njegova hedonistička narav znatno je doprinijela njegovoj popularnosti. Tako ga se često moglo vidjeti u elegantnim odijelima i uniformama, kako puši kubanske cigare i pije *whiskey*, kako se vozi u skupim automobilima, kako ljetuje na Brionima, u Dubrovniku ili na Igalu, lovi u Karadorđevu ili Bugojnu. Možda je najviše iskorištavana njegova međunarodna uloga, neprestano su se pratila njegova mnogobrojna putovanja i sastanci sa svjetskim državicima i uglednicima.

Ideologija i nacionalizmi u državama Titove Jugoslavije kreirali su unatoč pozitivnom mitu i negativni osuđujući, no ni jedna povijesna ličnost ne može svoje djelovanje zasnivati samo na pozitivnim akcijama, a da one pritom za neku drugu stranu ne prizovu negativnu reakciju.

Titovo poštovanje koje je uživao od mnogih važnih povijesnih ličnosti stvaralo je lažnu sliku o stabilnosti gospodarstva u zemlji. Težnje ka industrijalizaciji nisu posustajale, stanovništvo je napuštalo poljoprivredne djelatnosti, a političko djelovanje bilo ograničeno pod strogom kontrolom. Privreda se mijenjala donošenjem novih reformi koje su se odnosile na razne ekonomske i financijske mjere: „Osnovni cilj privredne reforme bio je intenzivnije privređivanje, poštivanje ekonomskih kategorija, brže povećanje produktivnosti primjenom racionalnijih ekonomskih mjerila i šire uključivanje u međunarodnu podjelu rada te dalje razvijanje društveno- političkih odnosa na načelima samoupravljanja.“ (Matković, 1998:347)

S tim reformama dolazi do porasta osobnog dohotka, no i do pada zaposlenosti što nadalje dovodi do odlazaka radnika u inozemstvo, devalvacija dinara što je pospješilo turističko tržište, ograničenje carinske zaštite, promijene u uvozu i izvozu, kapitalistički se posluje ali bez privatnog vlasništva, ukidaju se društveno- investicijski fondovi, te se ta sredstva prenose na banke.¹

Cijene proizvodnje u Jugoslaviji bile su veće u odnosu na druga svjetska tržišta što je pri izvozu proizvoda uzrokovalo gubitke koji su se pokrivali davanjem potpora države. Prilikom uvoza proizvoda gubitci su se pokrivali umjetnim smanjivanjem cijena proizvoda.

¹ Za detaljan opis reformi vidi još: Ante Batović, Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964.-1966.): file:///C:/Users/M/Downloads/ABatovic_HZ2_2010.pdf

Ekonomске reforme i sve veća decentralizacija bile su potencijalna opasnost za Partiju, te strah za komunistički poredak. U SFRJ kreiraju se dvije frakcije, jedna za decentralizaciju, druga za jačanje jedinstva i Partije. Nakon mnogih sukoba i smjene Titova zamjenika Rankovića nacionalizam sve više probija granice pogotovo razvijenih država sjevera poput Hrvatske i Slovenije. (Batović, 553)

Tadašnje društvo prolazi kroz nevjerojatne transformacije, od primitivnog Balkana do industrijalizacije i modernizacije. Mnoge stvari koje su se činile tako daleko i dostojne samo zapada postajale su polagano svakodnevnica sve liberalnijeg života u Titovoj Jugoslaviji. Potrošačko društvo i kapitalizam od kojega se prezalo zauzimao je svoje mjesto u navikama građana i njihovim kućanstvima i mijenjalo tijekom daljnjeg razvoja SFRJ.

2.2. Hrvatska u sustavu SFRJ

Unatoč zajedničkoj socijalističkoj ideologiji svaka republika osjećala je potrebu za kreiranjem vlastitog identiteta, pa tako i Hrvatska koja je isticala nezadovoljstvo pretjeranom centralizacijom i autokracijom vodstva države.

Riječima Mike Tripala: „(...) svaka velika ideja i pokret imaju i svoju drugu stranu, svoje naličje- fanatizam, izopačavanje, zloupotrebu. Demokratski pokreti s mukom svladavaju to svoje naličje, jer kad počnu gušiti ono što im nije identično, teško se zaustavljaju, ne prestaju biti demokratski. Za autokratske sisteme to je jednostavno i jasno: ono što nije suglasno njihovim programima silom se likvidira.“ (Tripalo, 2001:8)

Hrvatska u sustavu SFRJ pokoravala je jednostranačkoj vladavini, pluralizam nije bio dozvoljen no ipak dovodio se u pitanje. Nacionalno pitanje postavljalo se i raslo u želji za autonomnošću unutar federacije. Kultura u Hrvatskoj bila je potisnuta i na jezičnoj razini što se posebno očitivalo i zajedničkim pravopisom; srpskohrvatskim odnosno hrvatskosrpskim čija ravnopravnost nije zadovoljavala Društvo književnika Hrvatske, te su objavili Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. godine. (Matković, 1998:355)

Mnogo Hrvata sudjelovalo je u Narodno oslobodilačkom pokretu, te su kao ishod očekivali dugo željenu ravnopravnost i suverenitet, no samo izlaganje mišljenja shvaćeno je kao napad na bratstvo i jedinstvo zagovarano od socijalističke ideologije.

Tenzije u tadašnjoj SFRJ rasle su usporedno s nezadovoljstvom ekonomskom i gospodarskom ali i kulturno-društvenom situacijom. Sve veće represivne mjere Partije izazvale su kontraefekt i ujedinile istomišljenike željne demokracije čemu su dodatno doprinijeli časopisi Matice Hrvatske; „Kolo“, „Kritika“, „Dubrovnik“, „Hrvatski tjednik“.

Tripalo metaforama objašnjava da je nacionalni interes Damoklov mač kojim se jedino branimo uspješno od ropstva ali ujedno i sputava: „Nacionalni interes daje se lako instrumentalizirati u najrazličitije svrhe, što je stalna i realna opasnost naše suvremene zbilje. To je jedno lice nacije u našoj stvarnosti. Ali ona, kao i bog Janus, ima i drugo lice. Naime, nacija je realna politička snaga.“ (Tripalo, 2001:77) Nacionalna svijest, ujedinjena u masovnom pokretu kolokvijalno zvanom i maspok, rasla je ponajviše u razdoblju nazvanom „Hrvatsko proljeće“, čiji su pokretači bili hrvatski partijski čelnici, političari i studenti.

Hrvatski nacionalni pokret slomljen je i shvaćen kao prijetnja Partiji. Država nastavlja sa autokratskim i centraliziranim vladanjem, uspostavlja monopol vlasti nad svim aspektima država članica, te se vraća na stari sistem prikriven pod novim Ustavom iz 1974. godine koji bi trebao ojačati suverenitet republika i autonomnih pokrajina. Unatoč ustavu, nacionalna opredjeljenja strogo se kažnjavaju i postaje jasno da je to samo još jedan pokušaj samoupravljanja Partije. (Matković, 1998:375)

Unatoč vrijednosti „Hrvatskog proljeća“ te želja aktera za političkim reformama, pokret nije bio oslobođen nacionalističkih negativnih djelovanja: „Sintetizirajući povijesno sjećanje i nacionalne pritužbe, neki čelnici Hrvatskog proljeća tvrdili su da srpska hegemonija nije gušila samo hrvatski jezik i kulturu, već da je službena komunistička inačica Drugog svjetskog rata u najboljem slučaju bila polovična istina, smišljena kako bi demonizirala svaku manifestaciju hrvatskog ponosa.“ (Yeomans, 2013:118)

Situacija u Hrvatskoj zadnjih godina njene pripadnosti Jugoslaviji bila je pod utjecajem mnogih gospodarskih, ekonomskih i društvenih kriza. Titovom smrću 1980. godine osjeća se nedostatak vođe, u socijalističku ideologiju bratstvo i jedinstvo više nitko nije vjerovao, te počinju nemiri u autonomnim pokrajinama i udružuju se velikosrpske snage. Na čelu sa Slobodanom Miloševićem provodi se srpska medijska kampanja protiv vodstva drugih naroda u Jugoslaviji. Ostale članice pružaju jak otpor, te se 25. Lipnja 1991. godine Republika Hrvatska i Republika Slovenija proglašavaju samostalnim i suverenim državama. (Matković, 1998:412) Jugoslavija nestaje, no ne nestaju želje za njezinim spašavanjem što dovodi do ratnih stanja i velikosrpske agresije na Hrvatsku.

„Godine 1991., kada je Jugoslavija stajala nad ponorom etničkog sukoba i bratuobilačkog ratovanja, tradicija Karavane te načela solidarnosti i nacionalnog pomirenja koja je utjelovljavala bila je mrtva, u svakom pogledu i smislu.“ (Yeomans, 2013:120) Povezanost dvaju velikih gradova, Zagreba i Beograda infrastrukturno, predstavljala je slogu naroda, srž ideologije makar umjetno kreirane, čija kulminacija dovodi do povijesnih prilika koje će zauvijek promijeniti sliku Europe.

Osamostaljenje hrvatskog naroda, suverenost i agresija važan su dio povijesti i nastanka države Hrvatske. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata građani Hrvatske prolaze kroz mnoge transformacije, sisteme, sustave upravljanja i suočavaju se s mnogim promjenama. Od poljoprivrednog društva koje većinom živi na selima doživljavaju industrijalizaciju, sele se u gradove, sudjeluju u kreiranju novih društvenih poredaka, postaju radničko društvo velikog komunističkog mehanizma. Zahvaljujući industrijalizaciji niču tvornice, novi objekti koji i danas svjedoče jednom davnom vremenu o narodima na Balkanu. Na Hrvatsku u sastavu SFRJ danas se gleda sa sjetom, često nostalgijom za boljim vremenima, nevjericom pa i smijehom kojeg izazivaju svakodnevne navike tadašnjeg društva. Danas se i dalje vode mnoge davno dobivene bitke vezane uz nacionalne pobjede i gubitke, pritom se ne usmjeravajući na budućnost. U sredini svih političkih i društvenih previranja socijalistička Hrvatska uspijeva predstaviti se kao destinacija vrijedna za razvoj turizma. Ljepotama obale Jadrana privlači domaće i strane goste čija uloga postaje važna u kreiranju imagea Socijalističke republike Hrvatske.

3. TURIZAM U SOCIJALISTIČKOJ HRVATSKOJ

Razvoj turizma započinje nedugo nakon kraja Drugog svjetskog rata pokretanjem ideje društvenog vlasništva, gradnjom novih smještajnih kapaciteta, stimuliranjem domaćeg i inozemnog turizma, te uočavanjem koristi i razvitka gospodarstva države od strateškog razvoja turizma. U skladu s političkim stanjem u državi i naglim rastom industrijalizacije i urbanizacije razvija se postepeno i grana turističke djelatnosti.

3.1. Počeci razvoja turizma u socijalističkoj Hrvatskoj

Realnost hrvatskog turizma nakon Drugog svjetskog rata otkriva nekontrolirani razvoj turizma uz porast kvantitete receptivnih kapaciteta bez previše uloženog truda na kvaliteti usluge uz mnoge negativne posljedice na atraktivne resurse u budućnosti. Zahvaljujući nerazvijenoj promociji Socijalistička Hrvatska zauzima mali udio turističkog tržišta i svoj image zadržava na nedovoljno razvijenoj destinaciji koja privlači potrošače slabijih financijskih sposobnosti. Unatoč rastu broja postelja opremljenost ne dostiže zadovoljavajuću razinu i tako 1955. godine svi hoteli nemaju uvedenu tekuću vodu, a samo poneki nude mogućnost tople vode i sobe s kupaonicom. (Pirjavec, Kesar, :47)

Turizam Hrvatske u sastavu SFRJ odvija se većinom na atraktivnim područjima na obali Jadrana, te tako Socijalistička Hrvatska obuhvaća najveći dio svih turističkih kretanja od početaka razvoja turizma. Glavni preduvjeti za stvaranje turističkih tokova su slobodno vrijeme i financijska sposobnost, koja zahvaljujući plaćenim godišnjim odmorima 50-ih godina 20. stoljeća dolaze do izražaja i omogućuju razvoj destinacije od radničkog do pojave masovnog turizma.

Prema Igoru Dudi, autoru knjige „U potrazi za blagostanjem“, godišnji odmor u SFRJ objašnjava se kao potreba svakog radnika: „Države su pitanju odmora prilazile s različitih ideoloških stajališta, s različitim mjerom napadnosti nastojale nadzirati vrijeme odmora i njegovu svrhovitost, no svima je postalo jasno da uspješnost državne politike građanin mjeri vlastitim zadovoljstvom i standardom te da samo jak i odmoran potrošač može biti dobar radnik i sretan građanin.“ (2005:73)

Pojavom industrijalizacije, koja je posebno u Jugoslaviji rasla neograničenom brzinom, dolazi do promijene društvene strukture. Selo se zamjenjuje urbanim središtima, te se sukladno tome javljaju nove potrebe društva. Odmor prestaje biti sekundarna ljudska potreba i postaje dijelom životnog stila radničkog društva socijalističke Hrvatske. Svakodnevni život usmjerava se na rad i razvoj države čime se javlja potreba za zasluženim, plaćenim odmorom.

Porast broja noćenja i posjetitelja ukazivao je mogućnosti razvoja i privlačenja još većeg broja gostiju što nije bilo moguće bez adekvatnih tijela koja bi pokretala tadašnje suvremene potrebe. Domaćem turističkom prometu počelo se pridavati više pozornosti kada je uočen porast domaćih putovanja što je otvaralo nove mogućnosti razvoja turizma, no još uvijek bez izravne kontrole i organizacije koja bi utjecala na održivi razvoj. Do 1953. godine turizam je u nadležnosti „(...) Odsjeka za turizam i ugostiteljstvo hrvatskog i saveznog Ministarstva trgovine i obrane, Glavne uprave za turizam i ugostiteljstvo, Komiteta za turizam i drugih.“ (Duda, 2005:83)

Kako se postepeno smanjivala ovlast države i raslo društveno samoupravljanje osnivaju se razna turistička društva i organizacije: Savez turističkih društava za Istru, Hrvatsko primorje i Gorski kotar, Turistički savez Hrvatske Turistički savez Jugoslavije čiji je rad pokrenuo Jugoslaviju kao destinaciju na turističkom tržištu i još mnoge druge organizacije zaslužne za promidžbu atraktivnosti: „Na osnivačkoj skupštini TSH bili su prisutni izaslanici brojnih ranije osnovanih organizacija i ustanova važnih za promidžbu turističkih navika, primjerice Ferijalnog saveza Hrvatske, Centralnog turističkog biroa Hrvatske, Putnika iz Zagreba, Jadranske linijske plovidbe iz Rijeke, Direkcije Jugoslavenskih željeznica iz Zagreba, Auto-moto saveza Hrvatske, Saveza sportova.“(Duda, 2005:83)

U vrijeme privlačenja masa i kreiranja prvih propagandnih materijala za domaću publiku na zagrebačkom velesajmu organizirao se „Tjedan turizma i ugostiteljstva“ tijekom kojega bi se prikazivale razne izložbe koje bi obuhvaćale do sada neobrađenu tematiku godišnjeg odmora i dokolice. Sajmove i izložbe popratili su i svi mediji korišteni u promotivnim aktivnostima uključujući filmove, časopise i novine. Poticanjem radnika na iskorištavanje prilika za upoznavanje novih atrakcija javlja se potreba za medijima koji će promovirati i podučiti buduće putnike tijekom putovanja. Tako je turizam zauzimao stranice časopisa i postajao sve važnija tema u *Vjesniku*, rubrikama *Ljudi i more* i *Turizam- odmor*. „TSH je izdavao svoj stručni časopis od 1953., najprije pod naslovom *Turističke vijesti*, od sljedeće godine kao *Turistički pregled*, a od 1956. pod naslovom *Turizam*. Na popularan je način odmaranju 1968. Pristupio časopis *Vikend*.“ (Duda, 2005:85)

Mase se uče odmarati, potiče se razvoj kulture turizma čiji razvoj pospješuju i novinski članci koji obrazuju o aktivnom odmoru i savjetuju, no turizam ostaje sekundarna potreba za građanstvo koje je živjelo u radničkoj svakodnevnici te je shvaćen poput luksuza nepotrebnog radniku. Pojavom plaćenih godišnjih odmora kultura putovanja polagano doživljava svoju ekspanziju. Širenje turizma mora se shvatiti u kontekstu tadašnje politike i

poticanja drugarstva, prihvaćanja drugih „naroda“ federacije, zbližavanja radničkih grupa, radnih akcija koja dovode do kolektivnih jednodnevnih izleta i ljetovanja.

Država je vodila politiku pretvaranja radnika u turista : „Potrebna je stoga bila masovnost, a kako svi građani nisu sebi mogli priuštiti uživanje u komercijalnom smještaju te tako postati turistima, država, sindikati i druge organizacije na razne su načine podupirali sustav socijalnog turizma čija su ključna prednost bile niže cijene.“ (Duda, 2013:57)

Poduzeća, zahvaljujući državnoj potpori, nude besplatne smještaje svojim djelatnicima, prijevoznici ostvaruju popuste i tako privlače svojim paket aranžmanima, između ostalog i za vikend putovanja u mnoge hrvatske priobalne gradove. „Godine 1961. pojavila se iskaznica K-15 koja je za trajanja godišnjeg odmora nositelju omogućavala 50 posto popusta na povratnu zrakoplovnu kartu i 75 posto popusta pri prijevozu svim drugim sredstvima.“ (Duda, 2013:59)

S vremenom situacija u nekontroliranoj ekspanziji smještajnih kapaciteta ne jenjava, a jedina promjena jest promjena gostiju- s domaćih potrošača na inozemne potrošače. Unatoč promjenama i izrazitom porastu inozemnih gostiju razvoj turizma još uvijek se odvaja od raznih drugih povezanih aktivnosti i privrednih grana: „O turizmu i njegovim mogućnostima ne zna se dovoljno, a opća je tvrdnja da turizam mora sam sebi omogućiti brži razvoj. To je vjerojatno jedan od osnovnih problema, duboko usađenih u pore naše zemlje. Jasno je da još nije uočena složenost turizma, njegova ovisnost o općem stupnju razvoja cjelokupne privrede, odnosno nužnosti paralelnog razvitka svih ostalih sudionika uvjetno nazvane turističke privrede.“ (Pirjavec, 1998:49)

Uočava se potreba za razvojem prometnica, trgovine, ugostiteljske i hotelijerske usluge te povezivanje turizma uz druge privredne grane što bi ostvarilo pozitivnu pretpostavku razvoja turizma i omogućilo razinu ponude koja bi sadržajem i uslugom privlačila goste veće platežne moći.

Turizam od kraja Drugog svjetskog rata pa do 1990. godine obilježen je mnogim problemima;

- ▶ rapidan rast smještajnih kapaciteta posebice komplementarnog smještaja
- ▶ neadekvatna usluga u receptivnim kapacitetima
- ▶ manjak promidžbe na turističkom tržištu
- ▶ nepotpuna ponuda koja ne zadovoljava korisnika u odnosu na cijenu
- ▶ problemi u deviznom poslovanju djelatnika u turizmu
- ▶ kreiranje imagea jeftine destinacije

čime se jasno vide problemi „zlatnog doba“ turizma koji se nekontrolirano i neodrživo razvijao. (Pirjavec, 1998:55)

Uz negativne posljedice, turizam stvara i pozitivne ekonomske i društvene promijene, potičući razvitak manjih mjesta u atraktivne receptivne destinacije, zapošljavanjem radne snage, plasmanom na svjetsko turističko tržište i mnoge druge.

3.1.1. Kreiranje i razvoj turizma u omladinskim i radničkim odmaralištima

Osnivanje odmarališta pokrenulo je trend prvih putovanja radnika i njihove djece. Država u svom nastojanju provođenja politike odmaranja pokušava naučiti narod dokolici, odnosno korištenju svog slobodnog vremena na putovanje, odmor i relaksaciju. Veliku ulogu u tome imaju sindikati i vlasnici tvrtki koji omogućuju svojim djelatnicima bezbrižan odmor u uređenim odmaralištima na Jadranu.

Putovanja djece i mladih u odmaralištima organizirale su razne organizacije poput: Ferijalnog saveza, Saveza izviđača, Crvenog križa, Planinarskog saveza, Društva Naša djeca, te Narodna omladina. (Duda, 2005:134) Dječja i omladinska odmarališta obuhvaćala su splitsko, riječko i istarsko područje te su često bila namijenjena nezbrinutoj i siromašnoj djeci. Lokacije korištene u svrhu omladinskog i dječjeg turizma nisu mogle dosegnuti razinu atraktivnijih turističkih lokaliteta zahvaljujući slabom ulaganju u održivost receptivnih kapaciteta, što je uvelike dovelo do nezadovoljstva lokalnog stanovništva čije su težnje bile usmjerene prema imućnijim potrošačima. Kapaciteta za smještaj organiziranih aranžmana zahvaljujući olakšicama, nije manjkalo, no njihova kvaliteta odudarala je od željenog turističkog standarda što je uzrokovalo stagniranje u razvoju lokalnih obalnih područja.

Socijalno-turistički sistem Jugoslavije i njegovo poticanje vrijednih radnika na odmor ostao je neiskorišten unatoč raznim regresima napravljenima u svrhu poticanja na odmor. No, za odlazak na turističko putovanje korisniku treba slobodno vrijeme i financijska sposobnost. Mnogi radnici svoje slobodno vrijeme koristili bi na neke druge poslove koji bi im omogućili veću financijsku sposobnost za kupovinu potrebnih kućanskih aparata ili vozila. Prema autoru Igoru Dudi za jednog radnika postojao je veliki problem izdvojiti dio svojih primanja na odmor, kada uz ostale troškove i kreditnu opterećenost kućanski aparati poput štednjaka stajali tri plaće. (2005:137)

Životni standard nije bio jednak u svim dijelovima Jugoslavije što nije zadovoljavalo drugi uvjet za razvoj turizma- višak slobodnih sredstava. Statistike iz 1950-ih godina ukazuju da unatoč socijalističkoj politici izgradnje zajedničkih nacionalnih identiteta, domaći turizam u Jugoslaviji najčešće se odvijao u unutar granica vlastite republike.²

² Duda, 2005:139, prema *Turizam*, 5, 1957. „Pregled prometa domaćih turista u Jugoslaviji (1955 i 1966)“

Masovni razvoj turizma može se zahvaliti državi koja ga svojom ideologijom potiče i nastoji usaditi u svakog građanina Jugoslavije. 50-ih i 60-ih godina broj noćenja u odmaralištima se penje i zauzima gotovo polovicu domaćih noćenja. Razvijanje receptivnih kapaciteta raslo je iz godine u godinu kada je sve više sindikata, firmi, organizacija i prosvjetnih tijela gradilo svoja odmorišta što najbolje opisuje isječak knjige „U potrazi za blagostanjem“ Igora Dude (2005:121) :

Vodič po Dalmaciji iz 1950. navodi mnoštvo odmarališta. Sljedeći niz primjera jasno će predočiti što se krije iza velikih brojki. U Zadru je Glavni odbor Saveza sindikata Zagreb imao Dom odmora Bare Burčul koji se sastojao od dvije zgrade s 55 kreveta; Komitet za socijalno stanje FNRJ raspolagao je sa 60 kreveta u Odmaralištu Naše more; dječja odmarališta Oblasnog NO Karlovac sa 130 i Ministarstva prosvjete NR Slovenije s 200 ležajeva djelovala su u Dječjem domu i Đačkom domu učiteljske škole; a omladinska odmarališta u Đačkom domu industrijske škole, (...) u Bolu Omladinsko ljetovalište Ministarstva prosvjete NRH, u Dubrovniku odmaralište Komisije državne kontrole FNRJ, (...) u Milni na Braču Jugoslavenski kombinat gume i obuće Borovo posjedovao je tri zgrade sa 110 ležajeva. (...)

Hrvatska u razvoju turista i turizma u Jugoslaviji ima veliku ulogu zahvaljujući poziciji odmarališta koja su se pretežito gradila na području Hrvatske.

Razvojem turizma paralelno razvijaju se potrebe i želje koje s vremenom postaju sve više heterogene u svojim zahtjevima što ne prati razvoj odmarališta. Odmarališta su bila nerentabilna, nezadovoljavajuće veličine, loše kvalitete usluga, ponuda homogena; odnosno uvijek je sadržavala odlazak na isto mjesto s istim društvom koje su najčešće sačinjavale kolege s posla.

3.1.2. Promjene u turističkom tržištu i razvoj inozemnog turizma u Socijalističkoj republici Hrvatskoj

Turizam u Jugoslaviji razvijao se i mijenjao usporedno s razvojem i promjenama politike države, pa se tako 60-ih godina povezuje, infiltrira u međunarodni turizam. Turizam se reorganizirao iz socijalističkog turizma radnika u kontroli države do komercijalnog turizma: „U tom je kontekstu važno razmotriti utjecaj međunarodnih ekonomskih odnosa na razvoj turizma. Jugoslavija nije bila samo odredište gdje će strani turisti provesti odmor, već je imala i poveznice s međunarodnim turizmom i agencijama za razvoj.“ (Taylor, 2013:32)

Socijalizam u Jugoslaviji bio je dio identiteta države, no komercijalizacijom i privlačenjem gostiju sa Zapada kreira se potrošačko društvo čiji je cilj privlačiti nove turiste odvojene od socijalističke ideologije čiji je jedini cilj uživanje u prirodnim ljepotama. (Yeomans, 2013:108)

Promidžba na turističkom tržištu doživljava promijene i dolazi do ekonomske valorizacije atraktivnih prirodnih čimbenika, pa i u pretjerivanju u opisu destinacije predstavljajući ju kao egzotičnu destinaciju „za bogate strance i slavne ličnosti. U oglasima jugoslavenske turističke uprave jadranska obala u Hrvatskoj uspoređivala se ne samo s Francuskom rivijerom i Amalfijem, već i s Long Beachom u Kaliforniji i Copacabanom.“ (Yeomans, 2013:110)

Turizam je gradio potrošačku kulturu, razvijao pojedina područja, dijelio Jugoslaviju na područje jadranske obale i republike u unutrašnjosti, stvarao dojam o Jugoslaviji kao području između Istoka i Zapada- socijalizma i kapitalizma. (Taylor, 2013:34)

Napori socijalizma kako bi se stvorio osjećaj jednakosti prekinut je sve složenijim razvojem turizma: „Turistički su stručnjaci primijetili da turizam, s obzirom na to da je sposoban oblikovati i iskazati individualni ukus i status, također doprinosi konstituiranju društvenih skupina i izgradnji kolektivnih zamišljanja onoga što predstavlja poželjni životni stil.“ (Taylor, 2013:40)

Okretanje inozemnom turizmu osjeća se najviše početkom 60-ih godina kada se omjer stranih turista bliži domaćim turistima. Putovanja domaćih gostiju ne uživaju više veliku državnu stimulaciju, no unatoč tome razlozi slabijeg korištenja turističkih putovanja ogledaju se u nizu čimbenika poput društvene i ekonomske situacije, politike, potreba, želja i motiva. Broj noćenja domaćih turista također se smanjuje značajno zahvaljujući komercijalizaciji turizma.

Prema Stankoviću (:279), autoru članaka turističke tematike 80-ih godina glavni razlozi poticaja rasta dolazaka stranih gostiju bili su:

- ▶ nekoliko jednokratnih devalvacija dinara
- ▶ otvorenost granica zemlje
- ▶ prepoznatljivost Jugoslavije na stranom turističkom tržištu
- ▶ povoljan geografski položaj
- ▶ relativno dobra prometna povezanost
- ▶ velika vrijednost prirodnih i antropogenih čimbenika
- ▶ afirmacija nekih centara planinskog turizma i dr.

Domaći gosti sudjeluju u turističkom prometu i dalje, no u manjem broju. Receptivni kapaciteti s više zadovoljstva prihvaćaju strane goste veće platežne moći u očekivanju brojnijeg prihoda.

Jugoslavija se isticala od drugih komunističkih zemalja jer njezine granice nisu bile u potpunosti zatvorene što je uvelike poticalo razvoj potrošačkog društva ali poslijeratnog odnosa prema inozemnom turizmu. Ulaže se mnogo u razvoj i kvantitetu receptivnih mjesta, a

jako malo u kvalitetu i raznovrsnost turističke ponude. Razvija se Dalmacija i primorje Hrvatske, te se Jugoslavija pretvara u destinaciju masovnog turizma što svoj vrhunac doživljava 80-ih 20. stoljeća. Turizam Hrvatske u sastavu SFRJ pokazuje svoju polifunkcionalnost, složenost odnosa, pozitivan utjecaj na gospodarstvo, zaposlenost i međunarodne odnose. Stimulacijom inozemnog turizma dolazi do priljeva deviznih sredstava koja poravnavaju negativnu platnu bilancu Jugoslavije koja 1988. godine ostvaruje devizni prihod od 22,9 milijardi dolara, od čega je 11,1 milijarda ostvarena pretežito turističkim djelovanjem, prometom, itd. (Stanković, 278)

Inozemni je turizam predstavljao niz pozitivnih učinaka, te je bio glavni izvor deviznih prihoda. Svojom devalvacijom prema konvertibilnim sredstvima smanjivao je dinar vrijednost usluge i proizvoda potraživanih u destinaciji te omogućavao jeftiniji provod stranim gostima. Takva situacija prikazivala je socijalističku Hrvatsku konkurentnom na svjetskom turističkom tržištu, no ujedno izazivala i inflaciju, odnosno povećanje cijena negativnog učinka na razvoj domaćeg turizma.

Razvijanje inozemnog turizma poraslo je 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, ponajviše u primorskom dijelu gdje su bile najočitiye razlike između lokalnog stanovništva i turista, u jeziku, izgledu, šarenilu i opremljenosti. (Duda, 2005:139) Važnost turizma prihvaća vlada koja spoznaje važnost zadržavanja gostiju, njihovo zadovoljstvo i moguć povratak. Tako snažan razvoj dolazaka i noćenja stranih turista dovodi do segregacije koja se sve više osjeća među domaćim gostima koji se osjećaju kao gosti drugoga reda.³ Država ostvaruje zaradu deviznim priljevom, odnosno potrošačima koji svoja strana sredstva zarađena u vlastitim državama koriste u atraktivnim destinacijskim lokacijama.

Javlja se potreba, zahvaljujući neravnomjernoj razvijenosti jednog dijela zemlje, odnosno većinom obalnog područja Hrvatske, za razvojem ostalih regija koji će zaokružiti ponudu SH kroz cijelu godinu i potaknuti razvoj specifičnih oblika turizma.

3.2. Turistička ponuda i potražnja u socijalističkoj Hrvatskoj

Turizam u SH odvijao se jako snažno, brzo, neplanirano i obuhvaćao je razne društvene, ekonomske, gospodarske, državne i ostale čimbenike. Naime, riječima Borisa Pirjeveca (1998:14): „Vrlo je teško izdvojiti neku ljudsku aktivnost koja se ne može direktno ili indirektno povezati s bilo kojom komponentom turističkih aktivnosti. Dakle, turizam je oko nas, turizam je u nama (to nije *licentia poetica*), no ipak, vrlo općenito govoreći, premalo

³ Duda, 2005:140, vidi za daljnje primjere diskriminacije domaćih gostiju opisanih u časopisima *Vjesnik* i *Turistički pregled* opisanima u knjizi „U potrazi za blagostanjem“

znamo o turizmu.“ Nerazumijevanje turističkog tržišta, odnosno neuravnoteženog odnosa ponude i potražnje bilo je česta pojava koja je nažalost ne rijetko vodila do nerentabilnosti i prestanka postojanja na tržištu.

Sljedeća poglavlja obuhvatiti će sveukupnu ponudu i potražnju SH nastojeći prikazati stanje turizma u svom najvećem zamahu.

3.2.1. Turistička ponuda u socijalističkoj Hrvatskoj

U periodu „zlatnog doba“ turizma Jugoslavije mnogobrojni su turistički vodiči koji nude pomoć u svakodnevnom snalaženju u destinaciji prilikom boravka turista. Jedan od takvih jest i vodič dr. Filipovića i dr. Menac „Vi u Jugoslaviji“; srpsko-hrvatski preveden na pet stranih jezika: engleski, francuski, njemački, ruski i talijanski. Kroz vodič uočava se ideja emitivnog obrazovanja posjetitelja pomoću „novosti“, odnosno gramofonske ploče na koju je snimljena većina teksta što turistu omogućava upoznavanje s jezikom destinacije i prije svog dolaska. Također kroz vodič očita je namjera da se orijentira na samo turistički uređena i razvijena područja Jugoslavije što se posebno očituje u odabiru jezika; zapadni tip hrvatskosrpskog književnog jezika. Moguće je iz ove tvrdnje izvući i povezati paralelu s tipom jezika korištenim u vodiču i odabirom atraktivne lokacije, jer uglavnom je SR Hrvatska predstavljala odabir većine potrošača. Hrvatsko obalno područje pogodno je za razvitak turizma, te svojim ljepotama privlači dosta inozemnih posjetitelja i uistinu prednjači nad ostalim dijelovima Jugoslavije. Odabir varijante jezika nije nužno povezan s preferiranjem područja, no ukazuje na atraktivnost dijela Jugoslavije za koji se turist u vodiču temeljito priprema.

Razvijanjem ponude paralelno raste uređenje receptivne destinacije i njezinih atrakcija. Zahvaljujući turizmu mnogo mala mjesta ostvaruju svoj udio na turističkom tržištu i uključuju se u cjelokupnu ponudu destinacije socijalističke Hrvatske. Bilježi se ogroman rast broja smještajnih jedinica i povećanje u razvitku osnovnog receptivnog smještaja.

Turizam nakon raskida sa Sovjetima zauzima važnu ulogu u propagiranju privrednog rasta socijalističke Jugoslavije pod sloganom „Dođite i vidite istinu!“. Socijalističke ideologije rade na stvaranju novog sustava društva utemeljenog na kulturi, no potrošači sa zapada i prije raspada posjećuju Jugoslaviju. Jugoslavenska putnička organizacija *Putnik* otvara turističke agencije u inozemstvu šireći tako poslovne veze šire od samo socijalističkih zemalja. (Tchoukarine, 2013:128) Plan razvoja ponude otvarao se inozemnom tržištu i postao dijelom jugoslavenske vanjske politike: „Jugoslavija je s jedne strane morala uvjeriti pristaše Informbiroa i ljevičarsku javnost u legitimnost svog položaja, a s druge strane vlade liberalne

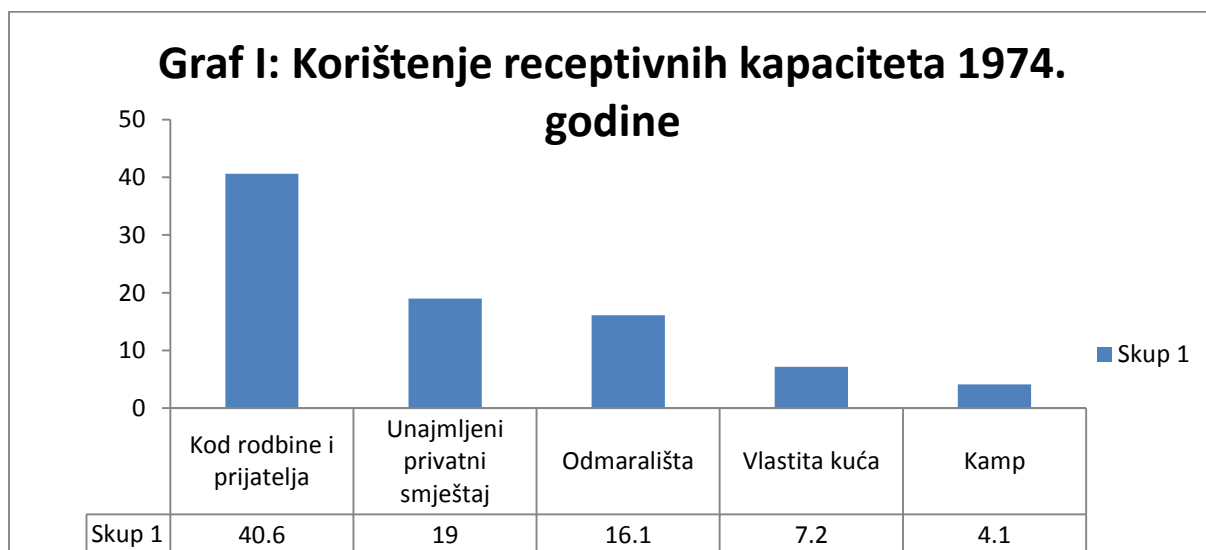
demokracije. Prisutnost stranaca u zemlji bila je primjereno sredstvo dokazivanje svijetu da je sovjetska kritika puka fikcija.“ (Tchoukarine, 2013:132)

Unatoč konstantnom porastu smještajnih kapaciteta i povećanom broju inozemnih posjetitelja, kvaliteta ponude ostala je niskoj razini što je uzrokovalo, na jedan način prema autorici Katarini Luketić, egzotizaciju ovog prostora između plemenskog Istoka i civiliziranog Zapada: „Kasnija zapadnjačka vizura Balkana bila je pak određena komunističkom vlasti i uključivala je oživljavanje ili stvaranje novih imaginacija te daljnju demonizaciju ovoga prostora.“ Nadalje navodi kako se u putopisima i turističkim vodičima „(...) često isticala traumatiziranost i ne- normalnost komunističkog poretka, ali je to jednako davalo i dodatan egzotičan poticaj zapadnome putniku da krene na put i prostore toliko različite od „zapadne, napredne civilizacije“.“ (2013:95)

Takva promocija utjecala je na neki način na povećanje ponude Socijalističke Hrvatske: „Na opasnosti na putovanjima redovito se upozoravalo, ali ih se i očekivalo, jer bez opasnosti bi se balkanske zemlje normalizirale i time učinile dosadnima i nevrjednima putovanja. Putnik je na Balkanu mogao sebe doživjeti kao pustolova i istraživača, iako je zapravo bio tek turist koji ide utabanim stazama i otkriva ono što su drugi puno puta prije njega utvrdili.“ (Luketić, 2013:96)

Zahvaljujući proširenju ponude SH dolazi do rasta broja smještaja koji postaje osnovna smjernica, odnosno pokazatelj ekspanzije turizma od početka 70-ih godina.

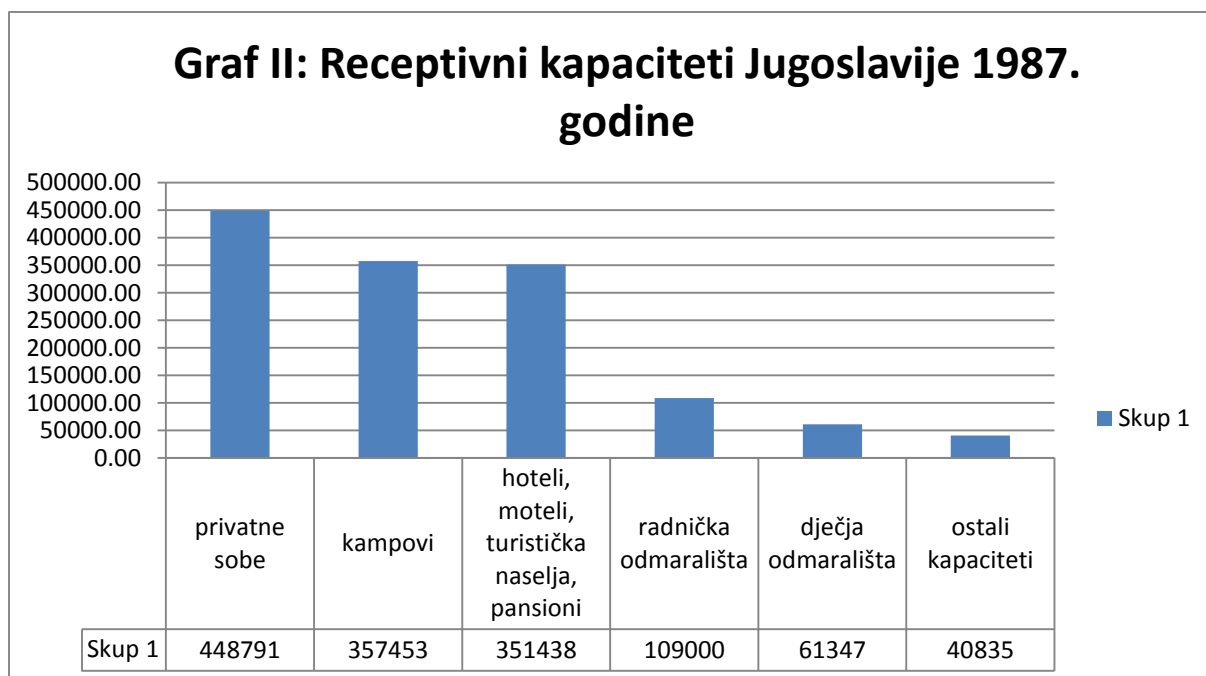
Grafikon 1. Korištenje receptivnih kapaciteta 1974. godine

Izvor grafikona 1: izrada autora prema: Pepeonik, Z. (1988.) „Osnovni prostorni pokazatelji turizma u Jugoslaviji“, Acta geographica Croatica, Vol.23. No.1

Primanja radnika rijetko bi pokrivala putovanja bez kredita, no mogućnost ljetovanja kod rodbine i prijatelja uvelike jest smanjivala troškove vezane uz turističko putovanje. Domaći turizam 70-ih opada u odnosu na inozemna noćenja, odmarališta još uvijek zauzimaju određeni postotak što ukazuje na socijalni status države. 1980-ih situacija se mijenja; povećava se postotak unajmljenih privatnih smještaja, hotela, vikendica, a smanjuje postotak korisnika obiteljskog ili prijateljskog smještaj i korisnika odmarališta. ⁴ Loša kvaliteta i manjak uloženi sredstava, te ponuda koja sadržava jednaka mjesta i radničke kolege s posla potiče razvijanje potražnje na druge receptivne kapaciteti koji bi zadovoljili novonastali standard već pomalo razvijenog turista sa svojim potrebama i željama.

Grafikon 2. Receptivni kapaciteti Jugoslavije 1987. godine

Izvor Graf 2: izrada autora prema: Pepeonik, Z. (1988.) „Osnovni prostorni pokazatelji turizma u Jugoslaviji“, *Acta geographica Croatica*, Vol.23. No.1

Tablica receptivnih kapaciteta Jugoslavije iz 1987. godine obuhvaća iznose za sve republike u sastavu SFRJ, no SR Hrvatska uzima najveći postotak čak 64,7 % od ukupnog zbroja, odnosno 885 770 ležajeva. „Sedam naših općina iste je godine nudilo turistima više od 50 000 ležajeva, po čemu su one pravi turistički divovi i izvan jugoslavenskih okvira. Sve su one na obali SR Hrvatske s vodećim Porečem, koji je iste godine raspolagao s gotovo 90

⁴ Duda, 2014:304, prema članku Sabol, V., „Odmor jugoslavenskog stanovništva 1983. godine“, *TRIN*, 4, 1983, 111-116

tisuća ležajeva (89 995), a slijedile su ga općine Makarska sa 75 328, Buje s 58 513, Dubrovnik s 56 701, Šibenik s 51 827, Zadar s 51 404 i Pula s 50 092. “(Pepeonik, 1988:24) SR Hrvatska snažno privlači prirodnim i društvenim atrakcijama i postavlja se na vodeću poziciju većim udjelom stranih turista za razliku od ostalih republika.

Turizam Jugoslavije razvijao je samo priobalna područja, odnosno hrvatske jadranske općine, dok je kontinentalna Hrvatska bila turistički zapostavljena. Mnogi kontinentalni stanovnici umjesto odmora posezali bi za poljoprivredom, a mnogi priobalni stanovnici dodatnu zaradu ostvarivali bi iznajmljivanjem svojih kapaciteta na atraktivnim lokacijama. Porast receptivnih kapaciteta zahvatio je obalna područja zahvaljujući novim mogućnostima kreditiranja koja su samo u teoriji funkcionirala. Turizam, napokon shvaćen kao važna gospodarska aktivnost, u razdoblju od 1965. godine do 1975. godine bilježi novo sagrađenih 94 840 postelja, 284 907 komplementarnih receptivnih kapaciteta, porast osnovnih kapaciteta bilježen prosječnom godišnjom stopom od 11,4 %, a komplementarnih kapaciteta 9,67 %. (Pirjavec, 1998:43)

Navedeni podaci omogućavaju shvaćanje podijele receptivnih kapaciteta i temelja ponude „zlatnog doba“ turizma Jugoslavije. Masovno se grade hoteli, čiji proračuni utrošeni u gradnju premašuju mogućnosti poduzetnika i države koja im dodatno otežava kreditnim i kamatnim stanjem. Ponuda se, zahvaljujući takvoj situaciji, ne temelji na pravoj vrijednosti za novac koji pružaju potrošači, no treba izdvojiti i karakteristike potrošača tog doba čije mogućnosti premašuju mogućnosti srednje klase radnika u suvremenom turizmu Hrvatske. Turizam Jugoslavije 80-ih godina predstavlja doba najvećeg razvoja receptivnog kapaciteta, tako 1987. godine Jugoslavija broji 1 368 864 jedinica. (Pepeonik, 1988:23) Mijenja se sastav turističke ponude; uz osnovne smještajne kapacitete veliki porast bilježe kampovi i privatni smještaj dok radnička i dječja odmarališta opadaju. Zahvaljujući inozemnom turizmu i podizanju cijena usluga domaćim turistima pruža se mogućnost jeftinijeg provođenja odmora, odnosno kampiranja: „Takav odmor nije zahtijevao mnogo priprema: nekoliko se stvari jednostavno moglo baciti u prtljažnik auta. A nije bilo potrebno ni mnogo opreme da bi se podigla takva vrsta kampova: samo poljska kuhinja, improvizirani zahod i oprema za pranje te šatori.“ (Yeomans, 2013:111)

Razlike između ponuda stranom i domaćem turistu nisu se zaustavljale samo na razini receptivnih kapaciteta, već i na razini cjelokupne ugostiteljske usluge.⁵

⁵ Za detaljnije primjere cjenovnih diferencijacija i disproporcionalnosti u uslugama, kao i izjave turista tijekom 60-ih vezanih uz boravak vidi. Yeomans, 2013:112, *Od drugova do potrošača, Slobodno vrijeme i ideologija u komunističkoj Jugoslaviji*

Ponuda socijalističke Hrvatske prolazila je kroz mnoge transformacije no uvelike se oslanjala na prirodne resurse bez dodatnog razvoja sadržaja koji bi omogućili povratak gosta u destinaciju i privlačenje novih. Pretjerano iskorištavanje resursa zabilježeno je i predstavljeno kao problem u radu „*Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našega turizma*“, autora Dragutina Alfierija: „Potpuno je naime apsurdno da se u Jugoslaviji gotovo nekontrolirano ubrzava proces okupacije i privatizacije velikih dijelova litoralnog prostora, pa čak i dijelova javne maritimne domene u obliku bespravne, protuplanske i kaotične izgradnje, privatnih objekata svake vrste i u najrazličitijim oblicima protuzakonite apropijacije i uzurpacije obalnog prostora što nalikuje na grubu otimačinu tog vrijednog i ograničenog prirodnog dobra koje se još od Justinijanovih vremena u svim zemljama smatra javnim, zajedničkim ili društvenim dobrom“ (1987:167)

Nažalost, mnogi arhitektonski pothvati tog doba i danas ne uživaju potrebnu restauraciju, te se usluge pružaju u starim, nerenoviranim hotelima što dodatno umanjuje vrijednost Hrvatske na turističkom tržištu. „Zlatno doba“ turizma odavno je završilo no ostavilo je za sobom mnoge podsjetnike i danas uključene u suvremenu ponudu Hrvatske.

3.2.2. Turistička potražnja u socijalističkoj Hrvatskoj

Potražnja u Europi u zaćecima turističkog razvoja bila je jako niska a kao razlog tome navodi se financijska situacija potrošača i životne navike radničkog društva. Naime, u SFRJ promjene su se događale ubrzano, a potrošači su teško mijenjali svoje navike. Dokolica još nije bila prihvaćena, novi postotak slobodnog vremena nije bio usmjeren na kvalitetno iskorištavanje, te se slobodno vrijeme koristili kao zarada na drugom poslu i socijalizacija s poslovnim kolegama. (Duda, 2005:80, prema Baranowski i dr., 2000:194) Potreba i potražnja tek se trebala stvoriti, što nije bio lagan zadatak kako još mnogo građana nije prošlu potpunu transformaciju kroz fazu deagrarizacije, te nisu osjećali želju za odmorom na moru. Sukladno tome pisali su se članci u časopisima poput „Vjesnika“ koji su pratili svakodnevnicu građana, te u jednom intervjuu sa Stjepanom Koralekom, predsjednikom radničkog savjeta Varteksa, dolazi se do zaključka da problem ne predstavlja financijska moć, već: „(...)stara shvaćanja i navike, protiv kojih bi se sindikat trebao intenzivnije boriti.“ (Duda, 2005:87, prema članku u časopisu „Vjesnik, 19. lipnja 1958.“)

Pojava vertikalne supstitucije potrošača u turizmu javlja se kako raste želja za identifikacijom, odnosno pronalaskom društvenog statusa. Novčani prihodi bili su veći ali se nisu nužno koristili za odmore, već za automobile, frižidere i ostala kućna pomagala. Građani jednostavno nisu znali dokoličariti.

Produljivanje slobodnog vremena i ideologija socijalizma zadržala se također i 70-ih, 80-ih godina 20. stoljeća stimuliranjem dnevnih, tjednih i godišnjih odmora. Obnavljanje radnika u svrhu pojačanja radnih sposobnosti i rekreacija i dalje su bili jako vrijedni među jugoslavenskim stanovništvom čiji je odmor shvaćen kao društvena potreba, a ne samo individualan interes pojedinca koji su rado odlazili na godišnje odmore. „Izgrađivanje navike i stvaranje potrebe za odlaskom na odmor do sedamdesetih su uglavnom već bile stvar prošlosti jer, za razliku od poratne generacije koja je oblikovala novu radničku klasu i novo društvo, sljedeći je naraštaj vrlo rado odlazio na odmor i turizam je postao prihvaćenim običajem.“ (Duda, 2014:298) Zahvaljujući takvim razmišljanjima turistička potražnja rasla je iz dana u dan.

Gledajući u podatke iz tablice, *Domaći i strani turisti u Jugoslaviji*, moguće je iz omjera objasniti promjene potražnje i promjene u strukturi gostiju. 60-ih godina dolasci i noćenja stranih gostiju povećavaju se značajno, a svoj vrhunac inozemna potražnja doživljava 80-ih godina.

Tablica 1: Domaći i strani turisti u Jugoslaviji

GODINA	DOMAĆI TURISTI	STRANI TURISTI	OMJER
1948.	1 616 756	61 500	94:4
1950.	2 319 697	41 221	98:2
1955.	2 925 768	485 294	86: 14
1960.	4 314 903	873 140	83:17
1965.	5 284 000	2 658 000	66:34
1970.	7 112 000	4 748 000	60 :40
1975.	9 711 000	5 835 000	62:38
1980.	11 679 100	6 410 400	64:36
1985.	13 579 000	8 436 000	62:38
1987.	13 349 000	8 907 000	60:40

Izvor tablice 1: izrada autora prema: *Domaći i strani turisti u Jugoslaviji*: Stankovič, S., M. „Savremeni problemi domaće i inostranog turizma u Jugoslaviji“ :
file:///C:/Documents%20and%20Settings/HvRec1/My%20Documents/Downloads/1176-2565-1-PB.pdf

Tablica 2: Noćenje domaćih i stranih turista u Jugoslaviji

GODINA	DOMAĆI TURISTI	STRANI TURISTI	OMJER
1948.	8 993 638	417 907	96:4
1950.	8 640 158	178 541	98:2
1955.	9 253 974	1 832 555	83:17
1960.	19 512 496	3 510 500	85:15
1965.	21 411 000	11 240 000	66:34
1970.	25 943 000	22 560 000	53:47
1975.	38 805 000	31 622 000	55:45
1980.	50 128 100	36 977 900	57:43
1985.	58 322 100	50 816 000	54:46
1987.	57 684 000	52 299 000	52:48

Izvor tablice 2: izrada autora prema: *Noćenje domaćih i stranih turista u Jugoslaviji*: Stankovič, S., M.

„Savremeni problemi domaćeg i inostranog turizma u Jugoslaviji“ :

file:///C:/Documents%20and%20Settings/HvRec1/My%20Documents/Downloads/1176-2565-1-PB.pdf

Razlike u omjerima noćenja domaćih i stranih turista u tablici I izražene su i jasno vidljive poput broja turista po dolascima u tablici II, *Noćenje domaćih i stranih turista u Jugoslaviji*. Nedugo nakon Drugog svjetskog rata domaći gosti zauzimaju većinu receptivnih kapaciteta čemu pridonosi razvoj socijalističkog turizma i komunističke ideologije o zbližavanju i odmaranju vrijednih radnika. 60-ih godina dolazi do promjene u turističkom trendu te omjer domaćih i stranih gostiju iz godine u godinu dolazi do sve sličnijeg broja noćenja. Jugoslavija postaje industrija turizma okretanjem svoje tržišne orijentacije ka inozemstvu i privlačenju sve veće mase stranih gostiju.

U knjizi *Povijest hrvatskog turizma*, Vukonić (2005:138) nudi detaljan kronološki prikaz događaja vezanih uz turizam Jugoslavije, te objašnjava karakteristike svakog desetljeća, tako turizam 60-ih godina objašnjava kao period prestanka poticanja domaćeg turizma i period shvaćanja prednosti gospodarskog razvitka vezanog u razvitak turizma, kao i mogućnost udvostručenja inozemnih posjetitelja. Takve promijene u strukturi potrošača objašnjava i : „...rast cijena uvjetovan kupovnim mogućnostima inozemnih turista, ali i ukidanje beneficija domaćim gostima.“

Razvijanjem i porastom receptivnih kapaciteta, posebice osnovnih kapaciteta, lako je objašnjiv porast dolazaka i noćenja u sljedećim godinama prikazanim u tablicama I i II. Rast

ponude pratio je rast potražnje. Sukladno tome povećao se i razvoj infrastrukture i svih sadržaja vezanih uz učinkovito provođenje turističkih aktivnosti.

Vrhunac turističkih stranih noćenja ostvaruje se 80-ih godina 20. stoljeća, što se može dodatno i zahvaliti stvaranju drugačije ponude i pojavi turističkih paketa kreiranih od strane svjetskih turoperatora. (Vukonić, 2005:155)

Hrvatska se periodu „zlatnog doba“ turizma Jugoslavije svrstala uz bok svjetskim vodećim receptivnim turističkim zemljama, te se zahvaljujući stalnom usponu broja posjetitelja uspješno plasirala na turističko tržište.

Tablica 3: Prosječan broj dana zadržavanja turista po socijalističkim republikama⁶

SR	DOMAĆI TURISTI	STRANI TURISTI
BIH	2,5	2,1
CRNA GORA	8,0	9,4
HRVATSKA	5,7	7,1
MAKEDONIJA	3,7	2,2
SLOVENIJA	3,2	3,4
SRBIJA	3,2	1,5
JUGOSLAVIJA	4,3	5,9

Izvor tablice 3: izrada autora prema: *Prosječan broj dana zadržavanja turista po socijalističkim republikama* Stankovič, S., M. „Savremeni problemi domaćeg i inostranog turizma u Jugoslaviji“ : file:///C:/Documents%20and%20Settings/HvRec1/My%20Documents/Downloads/1176-2565-1-PB.pdf

Prema tablici prosječnog broja zadržavanja turista u Socijalističkoj Hrvatskoj prosječan broj dana zadržavanja stranog turista iznosi 7,1 što u odnosu na druge republike osim Crne Gore znatno veći i prikazuje snagu zadržavanja gosta zahvaljujući prirodnim i društvenim čimbenicima. Zadržavanje domaćeg gosta jest niže od stranog i iznosi 5,7 dana u prosjeku, no smanjen broj dana objašnjiv je financijskim, vremenskim i drugim čimbenicima utjecaja na turista. Pokušajem razvoja masovnog inozemnog turizma podižu se cijene receptivnih kapaciteta što predstavlja problem domaćim korisnicima čije sposobnosti takve prilike premašuju, a heterogenost potražnje ne obuhvaća sve potrebe i želje turista.

1. ⁶ Za detaljniji opis statistike vidi: Antunac, I. (2002.) „Mit o deviznoj potrošnji inozemnih turista“, ekonomski pregled, 53 (3-4) 233-268 (2002)

Unatoč snažnom usponu u broju noćenja i optimalnom broju zadržavanja putnika turizam Socijalističke Hrvatske nalazio je na mnoge probleme koji, iako uočeni, nisu nailazili na rješenja.

4. ZAKLJUČAK

Turizam u Socijalističkoj Hrvatskoj nastao je zahvaljujući državnoj ideologiji koja je podrazumijevala potrebu za odmorom svakog vrijednog radnika. Stanovništvo prolazi kroz mnoge transformacije, polako prihvaćajući dokolicu kao normalnu, zasluženu pojavu. Društvo uči mijenjati svoje navike i običaje, uči istraživati i putovati, uči odmarati i dokoličariti u tadašnjim odmaralištima i ostalim sindikalno organiziranim turističkim putovanjima.

Od socijalističke ideologije do masovnog turizma SH stiže nevjerojatno brzo privučena blagodatima inozemnog turizma, te takav turizam Hrvatske u sastavu SFRJ pokazuje svoju polifunkcionalnost, složenost odnosa, pozitivan utjecaj na gospodarstvo, zaposlenost i međunarodne odnose. Bilježi se porast kapaciteta duž Jadranske obale od kojih je većina komplementarna, no postepeno se razvija i gradnja osnovnih smještajnih kapaciteta.

Socijalistička Hrvatska postaje turistički razvijena zemlja sa svojih gotovo 60 milijuna noćenja 80-ih godina kada se svrstava na turističko tržište kao destinacija s prirodnim ljepotama, povijesnom baštinom, kulturnim bogatstvom i razvijenom turističkom ponudom. Otvara se prema Zapadu, te postaje važno receptivno turističko odredište koje se izdvaja od ostalih zemalja komunističkog ustroja.

Tijek razvoja turizma u SFRJ prati uzlazni trend, no u svom djelovanju nailazi na mnoge probleme ponajviše vezane uz nepotpunu ponudu u odnosu na cijenu što dovodi do neadekvatnih usluga u receptivnim kapacitetima. Pojava masovnog turizma stvara pozitivne ekonomske i socijalne učinke, no dolaskom većeg broja turista u receptivna područja dolazi do saturacije prirodnih atrakcija i prostora, prilika za zaradom premašuje želju za napretkom, priljev deviznih sredstava postaje prioritet, degradiraju se domaći gosti, kreira se nedovoljno heterogena ponuda i promidžba.

Kroz turizam na određeni način kreira se image i identitet destinacije koji nastaje zadovoljstvom korisnika usluga i prenosi se i zadržava u svijesti posjetitelja.

Tadašnje turističke prilike mogu se referirati i na razvoj suvremenog turizma kada održivost postaje primat, gostoljubivost se pokušava uzdignuti na određenu razinu obrazovanjem stručnih djelatnika, stvaraju bolji uvjeti za sezonsku radnu snagu, djeluje na produžetku turističkih sezona, kreiraju kreativnije ponude, razvijaju specifični oblici turizma, te nastoje zadržati vjerni posjetitelji. Turizam Hrvatske svojevrsni je atavizam zahvaljujući mnogim socijalističkim građevinama, ugostiteljskim navikama, infrastrukturi, težnji za brzom zaradom i nedovoljnim angažmanom oko planskog održivog razvitka.

Interes za razvojem turizma u Socijalističkoj Hrvatskoj prisutan je i danas. Kompleksan razvoj i tijek turizma od Drugog svjetskog rata do 1990. godine gotovo je nemoguće obuhvatiti u samo jednom radu, no uvid u prošlost turizma Socijalističke republike Hrvatske donosi pretpostavke i smjernice za suvremeni razvoj imagea destinacije Hrvatske.

SAŽETAK

Turizam u socijalizmu započinje državnim poticajima i socijalističkom ideologijom. Stimulacijom turizma odmor postaje obaveza svakog vrijednog radnika, no na svom putu potpune asimilacije u radničke živote nailazi na prepreke. Građani SH proživljavali su transformacije brže i više nego i jedna druga država zahvaljujući industrijalizaciji koja je iz dana u dan postajala sve snažnija. Dokolica je tek postepeno ulazila u svakodnevnicu, no poticale su je i višak slobodnog vremena i sredstava. Radnička i omladinska odmarališta generiraju veći postotak domaćih gostiju, te situacija na turističkom tržištu ostaje takva sve dok se ne počnu shvaćati blagodati turizma za državu. Procvat turizma pojavljuje se okretanjem inozemnim gostima, te se situacija a SH mijenja. U to doba bilježi se nekontroliran rast smještajnih kapaciteta, povećanje ponude, povećanje broja dolazaka posjetitelja, razvitak manjim lokaliteta, plasiranje SH na svjetsko turističko tržište, priljev deviza, smanjenje broja nezaposlenosti, no nažalost i do pomanjkanja kvalitete usluge, neplanske gradnje, uništavanje prostora, litoralizacije, segregacije domaćih gostiju i mnogih drugih problema. Turizam u Jugoslaviji kroz svoje zlatno doba rastao je užurbano, te je od socijalističke ideologije postao masovni, komercijalni fenomen čiji je razvoj i danas tema mnogih stručnih radova.

Ključne riječi:

turizam, Jugoslavija, Socijalistička republika Hrvatska, socijalizam, dokolica, radnička odmarališta, masovni turizam

LITERATURA:

1. Luketić, K. (2013.) *Balkan: od geografije do fantazije*, Zagreb: ALGORITAM
2. Grandits, G., Taylor, K. (2013.) *Sunčana strana Jugoslavije, Povijest turizma u socijalizmu*, Zagreb: srednja europa
3. Duda, I. (2014.) *Pronađeno blagostanje, Svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*, Zagreb: srednja europa
4. Duraković, L., Matošević, A. „Socijalizam na klupi“, Pula- Zagreb: srednja europa, CKPIS, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sa(n)jam knjige u Istri
5. Duda, I. (2005.) *U potrazi za blagostanjem, O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Zagreb: srednja europa
6. Matković, H. (1998.) *Povijest Jugoslavije (1918-1991)*, Zagreb: Naklada Pavičić
7. Pirjavec, B. (1998.) *Ekonomski obilježja turizma*, Zagreb: Golden marketing
8. Tripalo, M. (2001.) *Hrvatsko proljeće*, Zagreb: NZMH
9. Vukonić, B. (2005.) *Povijest hrvatskog turizma*, Zagreb: Prometej
10. Nemet, D. (2006.) „Povijesni mitovi o Josipu Brozu Titu kao sredstvo manipulacije narodima na prostoru bivše SFRJ“, *Pro tempore – časopis studenata povijesti*, br.3, Zagreb
11. Batović, A. (2012.) „Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj 1964.-1966.“ *Historijski zbornik*, Vol.63 No.2
12. Pepeonik, Z. (1988.) „Osnovni prostorni pokazatelji turizma u Jugoslaviji“, *Acta geographica Croatica*, Vol.23. No.1
13. Stanković, S., M. „Savremeni problemi domaćeg i inostranog turizma u Jugoslaviji“ : file:///C:/Documents%20and%20Settings/HvRec1/My%20Documents/Downloads/1176-2565-1-PB.pdf
14. Mandarić, A., Šimičić, V., i dr. (1990.) *Klasifikacija i kategorizacija objekata turističke ponude Jugoslavije*, Zagreb: Institut za turizam
15. Antunac, I. (2002.) „Mit o deviznoj potrošnji inozemnih turista“, *ekonomski pregled*, 53 (3-4) 233-268 (2002)

SUMMARY:

Development and progress of tourism in Croatia from the end of World War II to the 1990

Thanks to governmental encouragement and socialist political ideology tourism in socialism started developing. With tourism stimulation, leisure and vacation became a part of workers lives, but its asimilation did face obstacles. Due to the growing industralization citizens of Socialist Republic of Croatia went trough the transformation faster but in longer period than any other country. Leisure became a part of everyday life suported by extra money and free time. Workers'resorts and children summer camps generated great amount of domestic guests until the situation at touristic market changed and goverment began to realize the benefits of tourism for the state. Tourism boom started with turning to foreign guests and the situation in Socialist Republic of Croatia changed. At that time, there was an uncontrolled growth of accommodation capacity, supply growth, increase in number of arrivals, development of smaller localities, placing Socialist Republic of Croatia on the world tourist market. The increase of currency, reducing unemployment, but unfortunately also the recution in quality of services, unplanned construction, destruction of space, littoralization, segregation of domestic guests and many other problems arose. Tourism in Yugoslavia grew hastily during its golden age , and from a socialistic ideology it became mass tourism, a commercial development that has been a subject of many research papers.

Key words:

tourism, Yugoslavia, Socialist Republic of Croatia, socialism, leisure, workers'resorts, mass tourism

POPIS GRAFOVA:**Stranica:**

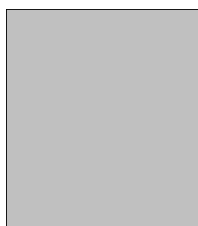
1. Korištenje receptivnih kapaciteta 1974. Godine	18
2. Receptivni kapaciteti Jugoslavije 1987. Godine	19

POPIS TABLICA:**Stranica:**

1. Domaći i strani turisti u Jugoslaviji	21
2. Noćenje domaćih i stranih turista u Jugoslaviji	22
3. Prosječan broj dana zadržavanja turista po socijalističkim republikama	23

OSOBNJE INFORMACIJE

Matija Škara

 Put Pudarice, 9B, Zadar, 23 000, Hrvatska.

 0038523328092 00385989554449

 mskara18@gmail.com

Spol **Žensko** | Datum rođenja **25/11/1990** | Državljanstvo **Hrvatsko**

RADNO ISKUSTVO

2016 - 2016 Voditelj smjene na recepciji

Hotel Hvar d.o.o., Jelsa, otok Hvar

- Primanje rezervacija, priprema slobodnih soba i preraspodjela soba gostima. Evidentiranje računa, mijenjanje stranih valuta i knjiženje troškova gostiju.

Djelatnost ili sektor **Turističko hotelijerska djelatnost**

2012 - 2012 Konobarica u caffe baru

U.O. DE-ED, Braće Bersa 1, 23 000 Zadar

- Pružanje ugostiteljskih usluga, rad s gostima.

Djelatnost ili sektor **Turističko ugostiteljska djelatnost**

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

2012 – trenutno Preddiplomski studij kulture i turizma

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

2009 – 2012 Preddiplomski studij Talijanskog jezika i književnosti i Francuskog jezika i književnosti

Sveučilište u Zadru, Hrvatska

2010 Corso di cultura italiana

Gargnano, Italija

2005 – 2009 Jezična gimnazija

Jezična gimnazija Vladimira Nazora, 23 000 Zadar, Hrvatska

Srednja školska sprema

OSOBNJE VJEŠTINE

Materinski jezik Hrvatski

Ostali jezici	RAZUMJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
Engleski jezik	C1	B2	B2	B2	B2
Talijanski jezik	B2	B2	B2	B2	B2

Komunikacijske vještine Odlične komunikacijske vještine stečene tijekom školovanja, kao i kasnijom suradnjom s klijentima i gostima hotela, te poslovnim partnerima.

Organizacijske / rukovoditeljske vještine Vrlo dobre organizacijske vještine stečene kroz poslovnu koordinaciju različitih poslovnih sektora unutar hotela.

Poslovne vještine Vrlo dobro upravljanje kvalitetom usluge stečeno kroz svakodnevnu komunikaciju s gostima, te nastojanjem za podizanjem kvalitete usluge na višu razinu.

Digitalna kompetencija	SAMOPROCJENA				
	Obrada informacija	Komunikacija	Stvaranje sadržaja	Sigurnost	Rješavanje problema
	Samostalni korisnik	Iskusni korisnik	Iskusni korisnik	Samostalni korisnik	Iskusni korisnik

- dobro upravljanje uredskim protokolom (procesorom teksta, tablica, prezentacija)

Ostale vještine Slikarstvo

Vozačka dozvola B kategorija